

Αριστειδης Χατζής,
Φιλελευθερισμός,
Παπαδόπουλος, Αθήνα
2017, 112 σελ.

Ολιστικός ή σχετικιστικός φιλελευθερισμός;

Από τον ΕΥΑΓΓΕΛΟ ΒΕΝΙΖΕΛΟ

Μια εισαγωγή για τον φιλελευθερισμό είναι, πρωτίστως, μια αναμέτρηση με ένα τεράστιο θέμα, που ο συγγραφέας οφείλει να τακτοποιήσει, για τις ανάγκες ενός αμήνητου κοινού. Ωστόσο, ένα βιβλίο με θέμα τον φιλελευθερισμό ανοίγει, ιδίως σε μέρες σαν αυτές που διανύουμε, τη συζήτηση για τους όρους και της προϋποθέσεις διαφύλαξης των κεκτημένων της φιλελεύθερης δημοκρατίας. [TBJ]

Ο Αριστειδης Χατζής, φοιτητής μας στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ξεχώριζε από εκείνη την εποχή και, ως ένας από τους δασκάλους του, νιώθω υπερήφανος για την ακαδημαϊκή εξέλιξή του. Αλλά νιώθω υπερήφανος και για την πολιτική και την κοινωνική εξέλιξή του – γιατί ο Χατζής δεν είναι μόνο μια ακαδημαϊκή προσωπικότητα, αλλά

λόγω κρίσης, εύκολη επικοινωνιακή διαδρομή αλλά προσέκρουσαν στην πραγματικότητα με παταγώδη τρόπο.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΟΤΗΤΑ

Τι συμβαίνει με τις μεγάλες ιδεολογίες και τις μεγάλες ιδέες, όπως ο φιλελευθερισμός; Ανάγονται πάντα σε προγενέστερες εποχές. Για την προσέγγισή τους χρειάζεται μια κατανόηση στην Ιστορία των

στην πολιτική τουλάχιστον οκνηή. Με έναν περίεργο τρόπο, η έννοια της Αδελφοσύνης, της Fraternité, η οποία είχε σημασία για τη διασφάλιση της εθνικής ενότητας μετά την κατάργηση του Ancien Régime, σιγά σιγά απορροφάται από έννοιες όπως ο κοινοτισμός ή ο ρεπουμπλικανισμός. Αυτή η υποχώρηση αφήνει, νομίζω, το πεδίο ανοικτό στην έννοια της Ισότητας, μέσα από την οποία αναδύεται το αίτημα της Δικαιοσύνης, της αναδιανομής

Ελευθέριο Βενιζέλο, με το Κόμμα των Φιλελευθέρων, δηλαδή με ένα κίνημα αστικού εκσυγχρονισμού, το οποίο βεβαίως έχει τη δική του σπουδαία συμβολή στη διαμόρφωση του νέου ελληνικού κράτους, της εθνικής ταυτότητας και μιας αστικής κοινωνίας, έστω καχεκτικής, που ποτέ δεν είχε αυτονομία και περίμενε από το κράτος να τη δημιουργήσει. Αλλά ούτε το κόμμα των φιλελευθέρων και οι εκδοχές του, αριστερές και δεξιές, ούτε και

μικρών μειοψηφιών, μικρών μειοψηφιών, του ενός ατόμου. Στο δε δεύτερο μεγάλο υπόδειγμα του 18ου αιώνα, που είναι η Αμερικανική Επανάσταση και το αμερικανικό Σύνταγμα, η φιλελεύθερη δημοκρατία ήταν πάντα δικαστικά ελεγχόμενη – αυτό είχε εντυπωσιάσει τον Τοκβίλ περισσότερο από οτιδήποτε άλλο. Και ήταν και ομοσπονδιακή. Έπρεπε να διασώσει τον διαπολιτειακό εαυτό της, ιδίως μετά τον εμφύλιο πόλεμο. Τη σημασία που έχει αυτή η ομοσπονδιακή διάσταση την είδαμε πολύ πρόσφατα με τη Χίλαρι Κλίντον να κερδίζει τις εκλογές σε ομοσπονδιακό επίπεδο, να τις χάνει σε πολιτειακό – με τον Ντόναλντ Τραμπ να εκλέγεται πρόεδρος επειδή συνταγματικά ήλεγξε την πλειοψηφία του Σώματος των Εκλεκτόρων, καθώς οι πολιτείες ανέδειξαν τους εκλεκτορες που ειδικαίοντο όχι με αυστηρή αναλογία πληθυσμού, αλλά εφαρμόζοντας την ομοσπονδιακή αρχή ως κάμψη της δημοκρατικής αρχής. Αυτό κορυφώνεται με την εκπροσώπηση κάθε πολιτείας στη Γερουσία, με δύο γερουσιαστές ανεξαρτήτως μεγέθους.

Στην περίοδο του Μεσοπολέμου υπήρξαν πολλές αμφισβητήσεις όλων αυτών των εννοιών, ακόμη και της ίδιας της δημοκρατικής αντίληψης και αρχής. Ή μάλλον, αυτής της χαλαρής, της ήπιας αντίληψης, που δεν καταλήγει σε αποφάσεις. Αυτό το ρεύμα εμφανίζεται τώρα ως αυταρχική δημοκρατία – αλλά δεν εμφανίζεται μόνον τώρα. Εμφανίζεται σε κάθε περίοδο κρίσης. Εμφανίστηκε την περίοδο του Μεσοπολέμου, όχι μόνο στη Γερμανία, όχι μόνο με συγγραφείς όπως ο Καρλ Σμιτ, ως αίτημα για ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας. Εμφανίστηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με

Ο Τζον Στιούαρτ Μίλλ, σε καρικατούρα του Spy, που δημοσιεύθηκε στο *Vanity Fair* το 1873. Ο Μίλλ (1806-1873) ήταν βρετανός στοχαστής, οικονομολόγος και πολιτικός, που υποστήριζε την ελευθερία του ατόμου αντίθετα προς τον απεριόριστο κρατικό έλεγχο.

αμόρφωση αυτού του νεωτερικού κεκτημένου και τη σχέση που έχει ο φιλελευθερισμός με τη φιλελεύθερη σοσιαλδημοκρατία, ένα σημαντικό

και ομοιόμορφης πολιτικής. Αυτό είναι το μεγάλο πρόβλημα που αντιμετωπίζει και τώρα η ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία.

Leelle Ward / Vanity Fair

νταγμα, μολονότι δεν τα κατοχυρώνει ρητά. Οι πιο σύγχρονες αντιλήψεις λένε ότι, με την ένατη τροποποίηση, ήθελαν στην πραγματικότητα να αποδεχθούν τα δικαιώματα που αναγνώριζε το τότε διεθνές δίκαιο στους πληθυσμούς μιας επικράτειας η οποία ήταν αποικία του βρετανικού στέμματος αλλά δεν είχε μορφοποιηθεί οριστικά ως νέο κράτος.

Αυτή η σχέση μεταξύ των άλλων στοιχείων της νεωτερικότητας και του πολιτικού φιλελευθερισμού καταγράφεται στην ερμηνεία των διατάξεων, συνταγματικών και διεθνών, που αφορούν το σέναλο των δικαιωμάτων. Τις προάλλες, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δημοσίευσε μια απόφαση για τη μουσουλμανική μαντίλα στο χώρο εργασίας, στις ιδιωτικές επιχειρήσεις. Αν δείτε πώς είναι διαρθρωμένη η αιτιολογία – που δεν περιγράφεται στα δημοσιογραφικά δημοσιεύματα – θα κατανοήσετε πόσο δύσκολη είναι αυτή η στάθμιση στην πράξη.

Ο Αριστοίδης Χατζής δηλώνει θαυμαστής του Τζον Στιούαρτ Μίλλ, που θεωρεί ότι το θεμελιώδες είναι η «αυτοκτησία»: το δικαίωμα να μπορείς να κάνεις τις επιλογές σου και να διαθέτεις το σώμα σου, γενικότερα τον εαυτό σου. Οι πιο ισχυρές επιλογές είναι οι βιοηθικές. Ευθανασία, αυτοκτονία, συμμετοχή σε αυτοκτονία: αυτό μέχρι ποίου σημείου μπορεί να φτάσει; Μπορεί να φτάσει μέχρι του σημείου της εμπορίας των οργάνων σου, της κλωνοποίησης ή της δημιουργίας ενός εμβρύου που στη συνέχεια αποβάλλεται πρόωφα για να χρησιμοποιηθεί το γενετικό του υλικό προκειμένου να θεραπευθεί το υπάρχον αδελφάκι του, το οποίο χρειάζεται αυτό το γενετικό υλικό; Στα ερωτήματά

αυτά συγκροτεί μια τυπολογία ανάλογα με το τι ακριβώς κάνει ο εργαζόμενος: άλλο είναι να είσαι αεροσυνδός, άλλο νοσοκόμα, άλλο δικηγόρος, άλλο καθηγήτρια σε σχολείο, κ.ο.κ. Η στάθμιση γίνεται κατά περίπτωση.

Το μεγάλο πρόβλημα είναι ότι ο φιλελευθερισμός καλείται να δώσει απαντήσεις σε πράγματα τα οποία είναι πιο πολύπλοκα από τις συνθήκες του 18ου αιώνα. Ως πού μπορεί, ας πούμε, να πάει ο αυτοπροσδιορισμός; Αποδεχόμαστε πλήρως την ελευθερία του λόγου, δεν θέλουμε αντιρατσιστική νομοθεσία, δεν θέλουμε κυρώσεις για την άρνηση του Ολοκαυτώματος, άρα μπορούμε να είμαστε Βουρβώνοι, να λέμε «La légalité nous tue», η δημοκρατική νομιμότητα μας σκοτώνει; Δεν δεχόμαστε την απαγόρευση των πολιτικών κομμάτων, αποδεχόμαστε την οπλοκατοχή, αποδεχόμαστε κάθε συμπεριφορά; Υπάρχουν άλλα κριτήρια τα οποία πρέπει να τίθενται, τα οποία μετριάζουν αυτή την αίσθηση της αυτοκτησίας;

Το κυριότερο ζήτημα είναι η αντίδραση στον εθνικολαϊκισμό που θέτει ως σαφή προτεραιότητα ο Αριστείδης Χατζής. Η φι-

λελεύθερη δημοκρατική επιλογή περιλαμβάνει και την πολιτικά αυτοκτονική επιλογή; Είναι θεμιτή μία επιλογή η οποία οδηγεί στη λαϊκιστική κορύφωση σε βάρος αυτού που ονομάζεται εθνικό συμφέρον; Εάν το μέτωπο είναι, όπως σωστά λέει ο Αριστείδης Χατζής, στραμμένο κατά του εθνικολαϊκισμού, τότε η φιλελεύθερη αντίληψη θέλει «προσθήκες» που μπορεί να τις αντλήσει από το παράδειγμα της νεωτερικότητας συνολικά, αλλά πέραν της στενά νοούμενης φιλελεύθερης ορθότητας. Πρέπει να μπορείς να δώσεις απαντήσεις και σε σχέση με τη δημοκρατική αρχή και σε σχέση με το ρόλο των δικαστηρίων και σε σχέση με την ανάγκη να αμύνεται μια δημοκρατία η οποία είναι σχετικιστική, για να θυμηθούμε τον Κέλσεν.

Το θεμελιώδες ερώτημα νομίζω ότι είναι, όπως ανέφερα στην αρχή, ο προσδιορισμός του φιλελευθερισμού. Αν τον θεωρούμε φιλοσοφικό ρεύμα, πολιτική ιδεολογία, πολιτικό πρόγραμμα ή οικονομικό παράδειγμα που κυριαρχεί. Ως οικονομικό παράδειγμα, μπορεί να μας δώσει μια λύση στο θέμα των κόκκινων δανειών; Μπορεί να

μας δώσει μια λύση στην εποπτεία των τραπεζών; Στο γεγονός ότι περιμένουμε όλοι από τα χείλη της επικεφαλής της Fed να δούμε αν θα αυξήσει τα επιτόκια 0,25%; Γιατί καθορίζονται νομικά, ρυθμιστικά τα επιτόκια στην αγορά χρήματος.

Ας έρθουμε στο παράδειγμα του ισλαμικού φονταμενταλισμού και της Αραβικής Άνοιξης. Η καλλιέργεια της σχέσης της χώρας μας με την Αίγυπτο, όταν έπεσε μέσω και της πλατείας Ταχρίρ ο Μόρσι, δεν ήταν κάτι το αυτονόητο για μια φιλελεύθερη προσέγγιση. Ο αμερικανικός φιλελευθερισμός δεν το δεχόταν ως αυτονόητο. Εμείς είχαμε άλλες πιεστικές προτεραιότητες. Έπρεπε π.χ. να προωθήσουμε θέματα σχετικά με την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών. Μια φιλελεύθερη θεωρία των διεθνών σχέσεων πρέπει να δίνει απαντήσεις σε πολύπλοκα ζητήματα εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο.

Ο ΣΧΕΤΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Εάν έπρεπε να συνοψίσω τον προ-

βληματισμό μου αυτό, θα έλεγα ότι το μεγάλο ερώτημα για το φιλελευθερισμό, για τον φιλελεύθερο διανοητή, είναι εάν η προσέγγισή του θα είναι ολιστική ή αν θα αποδεχθεί τον σχετικισμό της νεωτερικότητας και πιο συγκεκριμένα της δημοκρατίας. Ο σχετικιστικός φιλελευθερισμός είναι, κατά τη γνώμη μου, αυτός που μπορεί να δώσει απαντήσεις στα σημερινά θέματα. Εάν ο φιλελευθερισμός είναι το δόγμα μιας πολιτικής ορθότητας που έχει απάντηση πλήρη, καθαρή, μονοσήμαντη, για όλα, απ' αρχής μέχρι τέλους, τότε μπορεί να καταλήξουμε σε μια θεώρηση της Ιστορίας η οποία ενέχει τους κινδύνους της μαρξιστικής απλοώστευσης.

Ο Αριστείδης Χατζής έχει την ικανότητα να διαμορφώσει ένα πλαίσιο αναφοράς που μπορεί να δώσει ώθηση στη διεθνή συζήτηση για το ποιο είναι το παράδειγμα όχι της μετα-νεωτερικότητας αλλά της νεωτερικότητας, την εποχή που όλα νομίζουμε πως είναι «μετά», αλλά κάποια πράγματα πρέπει να μείνουν «πριν», για να διαφυλάξουμε τον πυρήνα του κεκτημένου της φιλελεύθερης δημοκρατίας. ■